

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ ΑΝΝΙΝΙ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΡΕΤΕΡΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΑΚΑΦΩΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

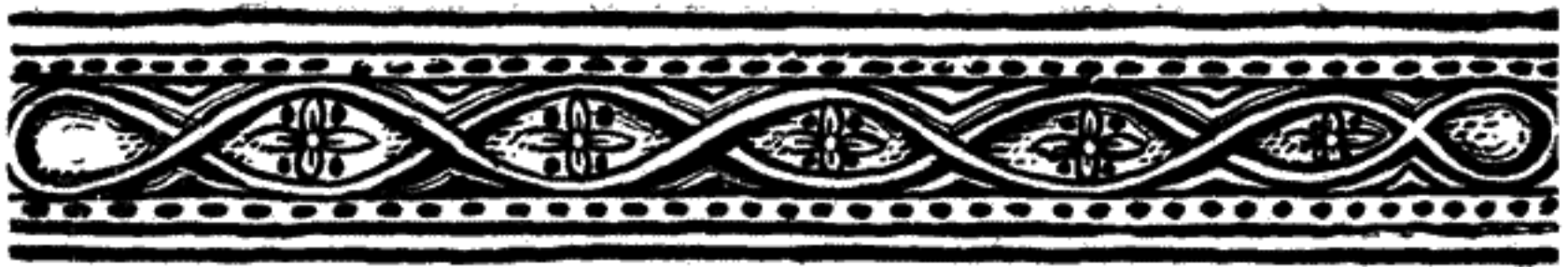
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1955

Μ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ε.Γ.Α.Τ.Φ. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΟΡΦΗ

ΑΛΒΕΡΤΟΣ ΑΪΝΣΤΑΪΝ

Τὸ ληξιαρχεῖο τῆς μικρῆς γερμανικῆς πόλης Οὐλμ στίς 14 Μαρτίου τοῦ 1879 ἀναγράφει στὰ κατάστιχά του, ἀνάμεσα σ' ἄλλες γεννήσεις, καὶ τὴ γέννηση ἑνὸς μωροῦ, ποῦ ὁ πατέρας του, ἕνας μικροβιομήχανος Ἰσραηλίτης τὸ δηλώνει μὲ τ' ὄνομα: Ἄλμπερτ Αἰνστάιν. Εἶναι ἕνα παιδί ἀδύνατο, μᾶλλον ἀσχημο, ποῦ συχνὰ θὰ βασανίζει τοὺς γονεῖς του μὲ τὶς ἀρρώστειες του. Μεγαλώνει δύσκολα καὶ εἶναι τόσο καχεκτικὸ ποῦ εἶν' ἀμφίβολο ἂν θὰ μπορέσει νὰ ζήσει. Ὡστόσο, μὲ τὰ χρόνια κάπως δυναμώνει κι ὁ πατέρας του καὶ ἡ μητέρα του προσπαθοῦν μὲ τὶς περιποιήσεις τους, τὶς στοργικὲς φροντίδες τους, νὰ τοῦ χαρίσουν μιὰν ὑγεία λιγότερο ἐπισηφελῆ. Ἐτσι μεγαλώνει ὁ μικρὸς Ἄλμπερτ, οἱ γονεῖς του ὁμως ἀπελπίζονται συχνὰ γι' αὐτόν, γιατί ἔχουν μπροστά τους ἕνα παιδί σχεδὸν καθυστερημένο, κλειστὸ στὸν ἑαυτὸ του, ποῦ μὲ κόπο κάνει τὰ πρῶτα του βήματα, μαθαίνει νὰ μιλάει μὲ πολλὴ δυσκολία κι' ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ παιχνίδια ποῦ τοῦ χαρίζουν, εἶναι πέντε χρονῶ δταν ὁ πατέρας του, ἀντὶ νὰ τοῦ προσφέρει τίποτα μολυβένια στρατιωτάκια, τοῦ δίνει γιὰ δῶρο μιὰ πυξίδα. Ὁ μικρὸς παίρνει τὸ παιχνιδάκι καὶ καρφώνει τὰ μάτια του πάνω στὴ βελόνη. Τὴ βλέπει νὰ κινεῖται μόνη τῆς κι αὐτὸ τοῦ προκαλεῖ κατάπληξη. Θέλει νὰ ἐξηγήσει αὐτὸ τὸ φαινόμενο, ἀλλ' ὅσο καὶ νὰ πασκίζει δὲ μπορεῖ νὰ βρεῖ τὴ λύση του. Τὸ μόνο ποῦ καταλαβαίνει μὲ τὸ παιδικὸ του μυαλὸ εἶναι πῶς αὐτὸ τὸ παιχνίδι κρύβει μιὰ μυστηριώδη δύναμη.

Ἀργότερα, ἔρχονται τὰ χρόνια τοῦ σχολείου. Στὴν τάξη του, στὸ δημοτικὸ καθολικὸ σκολεῖο, εἶναι τὸ μόνο Ἑβραϊόπουλο. Οἱ συμμαθητὲς του τὸν περιφρονοῦν κι αὐτὸ σπρώχνει τὸν Ἄλμπερτ νὰ κάθεται παράμερα στὰ διαλείμματα καὶ νὰ ζεῖ μὲ τὴ συντροφιά τῆς σκέψης του. Ἄλλωστε, σχεδὸν κανένας δὲν τὸν συμπαθεῖ. Δὲν ἔχει καμιὰ ζωηρότητα, καμιὰ ἐξυπνάδα, εἶναι κακὸς μαθητὴς, δὲν ξεχωρίζει σὲ κανένα μάθημα. Δείχνει μονάχα κάποια κλίση στὰ μαθηματικά· συχνὰ εἶναι ἀφηρημένος καὶ φαίνεται κουτὸς σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε, δταν θὰ γίνεи διάσημος, οἱ παλιοὶ του δάσκαλοι νὰ μὴ τὸν θυμοῦνται

καθόλου. Ἐτσι, σχεδὸν μὲ τὸ στανιό, θὰ συνεχίσει τὶς γυμνασιακὲς σπουδὲς του στὸ Μόναχο καὶ θὰ πάρει τὸ «χαρτί» του. Τότε, ἀποφασίζει νὰ μπεῖ στὸ Πολυτεχνεῖο τῆς Ζυρίχης, ἀλλὰ τὰ μαθηματικά του δὲν εἶν' ἀρκετὰ γιὰ νὰ καλύψουν τὶς ἐλλείψεις του στ' ἄλλα μαθήματα. Ἀρχίζει λοιπὸν τὴ σταδιοδρομία του μὲ μιὰν ἀποτυχία καὶ θὰ χρειαστεῖ νὰ μελετήσῃ ἕνα χρόνο ἀκόμα γιὰ νὰ τὰ καταφέρει—ἐπὶ τέλους— νὰ μπεῖ στὸ Πολυτεχνεῖο.

Ὁ χαρακτήρας του ἀλλάζει. Ὁ νεαρὸς Αἰνστάιν, πάντα κλειστὸς στὸν ἑαυτὸ του, δὲν εἶναι πιά ὁ κακὸς μαθητὴς. Εἶναι ζωηρὸς, μελετηρὸς, περίεργος καὶ νοιώθει ἀληθινὸ πάθος γιὰ τὰ μαθηματικά, τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴ μουσική. Τὰ προβλήματα γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ σύμπαντος τὸν ἀπασχολοῦν καὶ εἶναι μόλις δεκάξη χρόνων δταν ἀναρωτιέται τί θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ ἂν ἕνας ἄνθρωπος αἰχμαλώτιζε μιὰν ἀχτίδα φωτός.

Τὰ φοιτητικὰ του χρόνια τὰ περνάει μ' ἀρκετὲς στερήσεις καὶ μερικοὶ πλούσιοι φίλοι του τὸν βοηθοῦν χρηματικῶς. Ὁταν τελειώνει τὸ Πολυτεχνεῖο, γυρεύει νὰ διοριστεῖ βοηθὸς καθηγητοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸν θέλει κανένας. Ἀποφασίζει νὰ δώσει ἰδιαιτέρα μαθήματα, ἀλλὰ κ' ἐδῶ τὸν συνοδεύει ἡ ἀποτυχία, γιατί ἔχει ἐντελῶς δικές του ἰδέες, ἔξω ἀπὸ τὴν πεπατημένη, ποῦ τρέπουν σὲ φυγὴ τοὺς μαθητὲς του. Ἡ ἀπελπισία τὸν κυριεύει, καθὼς ἀντικρύζει τὴν τρομερὴ φτώχεια του, καὶ μαῦρες ἰδέες περνοῦν ἀπ' τὸ μυαλὸ του. Τότε, κάποιος συμμαθητὴς του τὸν συμπονεῖ καὶ τοῦ βρίσκει μιὰ θέση στὴν Ὑπηρεσία Διπλωμάτων εὐρεσιτεχνίας, στὴ Βέρνη. Κάπως πιὸ ἥσυχος τώρα, ὁ νεαρὸς Ἄλβερτος ἀρχίζει νὰ γράφει τὸ πρῶτο του ἔργο, δίχως κανένα βοήθημα: «Ἡλεκτροδυναμικὴ τῶν κινουμένων σωμάτων». Οἱ σκέψεις του, τὰ ἐπιχειρήματά του, τὰ πορίσματά του ἔχουν τὴ σφραγίδα τῆς πρωτοτυπίας ποῦ ἀναγγέλλει τὴ μεγαλοφυΐα. Νοιώθει ὁμως τόση ἐξάντληση ἔπειτ' ἀπ' τὴν κοπιαστικὴ αὐτὴ ἐργασία, ποῦ πέφτει βαρεῖα ἀρρωστος καὶ κινδυνεύει. Ἡ μελέτη αὐτὴ προξενεῖ ἐντύπωση στοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους καὶ τ' ὄνομα τοῦ Αἰνστάιν βγαίνει ἀπ' τὴν ἀφάνεια. Βρι-

σκόμαστε στα 1902. Ένα χρόνο πριν, ο νεαρός διπλωματούχος έρωτεύεται και παντρεύεται στη Ζυρίχη τη χαριτωμένη μαθηματικό Μιλέβα Μάρετς, απ' τη Σερβία, που θα του χαρίσει δυο γιούς. Έπειτα απ' την οικονομική καταστροφή του πατέρα του, ο Άλβέρτος παραιτείται απ' τη γερμανική υπηκοότητα και γίνεται Έλβετός πολίτης.

Στα τέσσερα χρόνια που μένει στη Βέρνη διατυπώνει, στην πρώτη της μορφή, την περίφημη θεωρία της σχετικότητας, ενώ συγχρόνως θα έμβραθύνει στη θεωρία των «κβάντα» του Μάξ Πλάνκ, που, αργότερα, θα κυριαρχήσει στην ατομική φυσική.

Ο Άϊνστάϊν είναι πιά γνωστός σά μιά απ' τις εξέχουσες προσωπικότητες. Τό 1909 διορίζεται καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης κι αργότερα τόν καλούν νά διδάξει στο Πανεπιστήμιο της Πράγας. Τό 1913 ή Ακαδημία των Έπιστημών της Πρωσίας του αναθέτει την έδρα των Φυσικομαθητικών κι ο Άϊνστάϊν θα μείνει στο Βερολίνο ως τό 1932, διατηρώντας πάντα την έλβετική του υπηκοότητα. Πριν, όταν ξέσπασε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, ή Ιμπεριαλιστική Γερμανία, γύρευε την υποστήριξη των διανοουμένων για τά μεγαλεπήβολα και φιλόδοξα σχέδιά της. Οί προσωπικότητες της Γερμανίας πρὸς αιώνια ντροπή τους υπόγραψαν ένα μιλιταριστικό μανιφέστο, ο μόνος όμως που δέχτηκε νά κηλιδώσει τ' όνομά του ήταν ο Άϊνστάϊν, μαζί με δυο άλλους, που, αντίθετα, εξέδωσαν ένα αντιμανιφέστο έναντίον των μιλιταριστικών βλέψεων του Κάιζερ και της κλίκας του.

Στό μεταξύ, απ' τό 1920 ως τό 1924, ο Άϊνστάϊν ταξίδεψε σ' όλο τόν κόσμο. Τό 1921 έλαβε τό Βραβείο Νομπέλ της Φυσικής. Στό τέλος του 1932, έγκαταστάθηκε στις Ένωμένες Πολιτείες όπου συνέχισε τις έπιστημονικές του εργασίες στο Ίνστιτούτο Άνωτέρων Σπουδών του Πανεπιστημίου του Πρίνσετον. Τέλος, τόν Οκτώβριο του 1940, απόχτησε την άμερικανική υπηκοότητα.

Φίλος της ειρήνης, ανθρωπιστής μεγάλος, ο Άλβέρτος Άϊνστάϊν ήταν πάντα έναντίον των πολέμων. Όπως είχε αντίταχτεί με σθένος στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, τό ίδιο διαμαρτυρήθηκε έντονα και όταν οί Ναζί, άφοϋ ανάλαβαν την έξουσία, προετοιμάστηκαν μεθοδικά κ' έξαπόλυσαν τη δεύτερη παγκόσμια καταστροφή. Η διαμαρτυρία όμως του Άϊνστάϊν έπεσε, άλλοίμονο, στο κενό. Μπρὸς στις φρικαλεότητες του νέου πολέμου και τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως και τις άπηνεις διώξεις των Έβραίων, ο μεγάλος αυτός ανθρωπιστής αναγκάστηκε, απ' την πίεση των γεγονότων, νά ενδιαφερθεί για την κατασκευή της ατομικής βόμβας, μ' ό-

λο που στο βάθος ήξερε καλά πως τό νέο αυτό τρομαχτικό όπλο οί άνθρωποι θα τό χρησιμοποιούσαν για την αυτοκαταστροφή τους. Η ώρα της ανθρωπότητας για την ήθική της κατάπτωση είχε σημάνει και τίποτα δέν μπορούσε νά την άναχαιτίσει. Η αξιοπρέπεια, τά ύψηλά ιδανικά, τά διδάγματα πείρας αίωνων, ή έλπίδα και ή πίστη για την ειρηνική συμβίωση των έθνων, είχαν καταρρακωθεί.

* * *

Ο Άλβέρτος Άϊνστάϊν έγινε διάσημος απ' την περίφημη θεωρία της σχετικότητας, που τη συνέλαβε για πρώτη φορά όταν ήταν ακόμα είκοσι έξη χρονών. Μ' αυτή τη θεωρία θα μείνει για πάντα συνδεδεμένο τ' όνομά του, μιá θεωρία που έφερε πραγματική επανάσταση στις ως τότε παραδεγμένες γνώσεις για τό σύμπαν. Στις τρεις διαστάσεις, ο Άϊνστάϊν πρόσθεσε μιá τέταρτη, τη διάσταση του χρόνου, που σήμαινε την άνατροπή της θεωρίας του Νεύτωνος για την παγκόσμια έλξη.

Για νά διατυπώσει τη νέα θεωρία, ο μεγάλος μαθηματικός ξεκίνησε απ' τη θεωρία των κβάντα (κβάντα) του άλλου φημισμένου συναδέλφου του φυσικού, του Μάξ Πλάνκ, που, στα 1900, καθορίζοντας μαθηματικά την άσυνέχεια της ένεργείας, τροποποίησε έκ βάθρων όλες τις άντιλήψεις της σύγχρονης φυσικής. Η έφαρμογή των κβάντα στο άτομο όδήγησε στις σχέσεις της άβεβαιότητας, στην άρχή δηλαδή του Χάιζενμπεργκ για τη μέτρηση του άπειροελάχιστου.

Ξεκινώντας λοιπόν απ' τις δυο αυτές θεωρίες, του Χάιζενμπεργκ και του Μάξ Πλάνκ, έρμηνεύοντας αξιολογικά ότι τά άτομα των στερεών σωμάτων αίωρούνται πρὸς τρεις κατευθύνσεις, ο Άϊνστάϊν, έφαρμόζοντας τά κβάντα σ' αυτές τις κυμάνσεις, μπόρεσε νά εκτιμήσει την είδική θερμότητα των στερεών σωμάτων. Έρεύνησε τόν πρωταρχικό ρόλο του κβάντουμ δράσεως του Πλάνκ, έρμηνεύοντας τις ιδιότητες της ύλης ως πρὸς τη γειτονική θερμοκρασία με τό άπόλυτο μηδέν.

Ο Άϊνστάϊν έξετάζει συνεπώς αυτό τοϋτο τό κέντρο της φυσικής. «Ο όρισμός του φωτονίου, — έγραφε ο ίδιος — της πρωταρχικής βάσεως της άκτινοβολίας, αντιπροσωπεύει μιá συμβολή πελώρια στην ήλεκτρομαγνητική και ήλεκτρονική θεωρία του φωτός. Όπως ή έκπομπή άκτινοβολίας άπόνα θερμό σώμα γίνεται άσυνεχώς κατά στοιχεία ένεργείας, τό ίδιο και ή διάδοση του φωτός γίνεται κατά κβάντα φωτεινής ένεργείας, που τό μέγεθος τους προσδιορίζεται με τό γινόμενο του στοιχειώδους κβάντουμ δράσεως στη συχνότητα του φωτός».

Με τό φωτόνιο, ο Άϊνστάϊν έδωσε την

ἐξήγηση τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ φαινομένου καὶ τοῦ βασικοῦ νόμου τῆς φωτοχημείας. Ἐξετάζοντας ἐπίσης τοὺς νόμους τοῦ Νεύτωνος, παρατήρησε πὼς ὁ χρόνος καὶ τὸ διάστημα παρουσιάζονται σὰ μονάδες ἀπόλυτοι καὶ εἶναι οἱ ἴδιες γιὰ κάθε παρατηρητή. Ἡ φυσικὴ ἦταν ἓνα δίχτυ ἀπὸ γεγονότα ποὺ ἡ ἀλληλοδιαδοχὴ τους εἶναι ἀδιατάραχτη. Αὐτὸ ποὺ ἀναρωτήθηκε στὶς ἔρευνές του ὁ Ἀϊνστάϊν, σχετικὰ μ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, δὲν ἦταν ἂν ἡ ἀποψη αὐτὴ ἦταν ἀληθινή, ἀλλὰ ἂν ἦταν πρακτικὴ καὶ ἡ ἀπάντησή σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ὑπῆρξε ἀρνητικὴ. Ἡ φυσικὴ, ὅπως ἐφαρμόζεται, δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ γεγονότα, ἀλλ' ἀπὸ παρατηρήσεις. Κι ἀνάμεσα στὸ γεγονός καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τὸ παρατηροῦν περνάει ἓνα σημεῖο, μιὰ ἀχτίδα ἀπὸ φῶς, ἓνα κύμα, μιὰ ὄθιση. Ἔτσι ἔχουμε τρία δεδομένα: τὸ γεγονός, τὸ σημεῖο καὶ τὴν παρατήρηση. Αὐτὴ εἶναι ἡ σχέση ποὺ ὁ Ἀϊνστάϊν τὴν καθόρισε σὰ βασικὴ μονάδα τῆς φυσικῆς. Δὲν εἶναι σειρά ἀπὸ γεγονότα, ἀλλὰ σειρά ἀπὸ σχέσεις ποὺ μᾶς ὁδηγοῦν γιὰ νὰ ἐννοήσουμε τὴ σχετικότητα καὶ νὰ ἐρμηνέψουμε τὸ Σύμπαν. Μὲ τὶς ἐξισώσεις του, ὁ μέγας μαθηματικὸς διατύπωσε τὴ θεωρία του καὶ πρακτικὰ καὶ τόνισε τὸ σύνδεσμο ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἐνέργεια καὶ τὴν ὕλη. Ἀπόδειξε δηλαδὴ πὼς μιὰ μικρὴ ποσότητα ὕλης μπορεῖ νὰ παράγει μιὰ ποσότητα ἐνέργειας ἀστρονομικῆς δυνάμεως. Πόσο ὁ Ἀϊνστάϊν εἶχε δίκιο ὅταν τὸ βεβαίωνε αὐτό, τὸ ἀπόδειξε ἡ ἔκρηξη τῆς πρώτης ἀτομικῆς βόμβας μὲ τὸ βομβαρδι-

σμὸ τῆς Χιρσσίμα. Ἡ ἀτομικὴ ὁμῶς ἐνέργεια εἶχε ξεφύγει ἀπ' τ' ἀνθρώπινα χέρια καὶ εἶχε καταντήσῃ — κ' ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι — ἡ πιὸ φοβερὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τοῦ Σύμπαντος.

* * *

Ὁ Ἀλβέρτος Ἀϊνστάϊν δὲν ὑπῆρξε μόνον ἓνας μέγας σοφός, μέγας μαθηματικὸς, μέγας φυσικὸς. Ὑπῆρξε ἀκόμα καὶ κυρίως μέγας ἀνθρωπιστής. Μὲ θλίψη πραγματικὴ παρακολουθοῦσε ὁ μέγας αὐτὸς εἰρηνοποιὸς τὸν ἀγῶνα τῶν κρατῶν γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τους καὶ χαρακτήρισε σὰ «φρικιαστικὰ μηχανήματα» τὰ ἀτομικὰ δπλα.

Σὰν ἀνθρώπος ἦταν μελιχίος, γαλήνιος, παραδομένος στὶς ἔρευνές του καὶ συχαινόταν τὶς τιμές, αὐτὸς ποὺ τιμήθηκε ὄσο κανένας ἄλλος, καὶ τὸν πλοῦτο. Στὶς ὥρες τῆς ἀναπαύσεώς του, ἔπαιζε βιολί καὶ οἱ προτιμήσεις του ἦταν ὁ Μπάχ καὶ ὁ Μπετόβεν. Ζοῦσε μὲ τὸν πιὸ λιτὸ τρόπο κι ἀπόφευγε τὸν κόσμο. Σὲ κάποια συνέντευξή του, εἶπε κάποτε: «Ὁ κόσμος δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ μένα. Δὲ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸ μου σπουδαῖο. Ἦμουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἄσημος κι ἀργότερα ἀπόχτησα φήμη. Ὁ κόσμος δημιούργησε φανταστικὲς ἰδέες γιὰ τὴν ἀξία μου».

Ἡ μετριοφροσύνη του ἦταν μεγάλη καὶ ἡ συμβολὴ του στὴν ἐπιστὴμὴ τεράστια. Μὲ τὸ θάνατό του ἔφυγε μιὰ ἀπ' τὶς μεγάλες, τὶς πολὺ μεγάλες προσωπικότητες τοῦ αἰῶνα μας. Κ' ἓνας ἀληθινὰ πνευματικὸς, ἐλεύθερος ἀνθρώπος.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΠΩΣ ΔΕΝ ΕΙΔΑ ΤΟΝ ΑΪΝΣΤΑΪΝ

Ἀπὸ τὸν πολὺν Ἀϊνστάϊν ἔχω μιὰ παλιὰ προσωπικὴ ἀνάμνηση — ὄχι εὐχάριστη. Μὲ τὴν ἀφορμὴ τοῦ θανάτου του ἀξίζει, νομίζω, νὰ τὴν διηγηθῶ: Γυρίζοντας ἀπ' τὴν ἀποστολή μου στὸ Βόρειο Πόλο (1926), ἔμεινα ἓνα χρόνο στὴ Γερμανία (Ἀμβούργο — Βερολίνο) ὡς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐλευθέρου Τύπου» τῶν Ἀθηνῶν. Θέλησα λοιπὸν τότε νὰ γνωρίσω τὶς διαφορὲς προσωπικότητες τῆς πολιτικῆς, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων. Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος εἶχα ἐτοιμάσει ἓναν κατάλογο μὲ τριάντα περίπου ὀνόματα, κι' ἓνα βράδυ πῆγα νὰ βρῶ τὸ διευθυντὴ τοῦ κορυφαίου τότε (καὶ μοναδικοῦ ἄλλωστε) λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ τῆς Γερμανίας «Φιλολογικὸς Κόσμος» καὶ νὰ τὸν συμβουλευθῶ. Ὁ διευθυντὴς ἦταν ἑβραῖος, ὅπως οἱ περισσότεροι κλειδοῦχοι τῶν γερμανικῶν γραμμάτων ἐκείνης τῆς

ἐποχῆς. Ἄρπαξε ἓνα κόκκινο μολύβι, ὑπογράμμισε μερικά, ἔσβυσε ἄλλα ὀνόματα τοῦ καταλόγου μου. Ἦταν τρομερὰ ἀποφασιστικὸς, ὅπως ὄλοι οἱ προκατειλημμένοι. Ὅταν ἔρριξα ἔπειτα μιὰ ματιὰ στὸν κατάλογο, εἶδα πὼς εἶχε ἀφήσει τὰ ὀνόματα μόνον τῶν ἑβραίων καὶ τῶν ἑβραιοφίλων. Φυσικὰ, δὲν ἀκολούθησα ὅλες τὶς ὑποδείξεις του. Ἀπὸ ψυχικὴ ἀντίδραση μάλιστα ἀρνήθηκα νὰ γνωρίσω τὸ Λοῦντβιχ, ποὺ δὲν εἶχε τότε ἀκόμα κατακτῆσῃ τὴν παγκόσμια φήμη του, ἦταν ὁμῶς — ὅπως ἐπίμονα μοῦ ἐτόνιζαν — «ὁ ἀνθρώπος τοῦ μέλλοντος». Οἱ δύο ἐνδιαφερότερες γνωριμίες μου ὑπῆρξαν: ὁ ἐπιφανέστερος θεατρικὸς κριτικὸς τῆς Γερμανίας (καὶ τῆς Εὐρώπης) Ἀλφρεντ Κέρ, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχω γράψῃ ἰδιαίτερο ἄρθρο στὴ «Νέα Ἐστία», καὶ ὁ ταραχοποιὸς Μπρέχτ, ὁ ἕτερος τῆς περίφημης ἀντιθετικῆς дуάδας